

CUPRINS

CUVÂNT ÎNAINTE	11
CURSUL 1 – ASPECTE INTRODUCATIVE PRIVIND TEORIILE RELAȚIILOR INTERNAȚIONALE	15
1.1. Rolul teoriei în studiul Relațiilor Internaționale	15
1.2. Participanții (actorii) în Relațiile Internaționale	18
1.3. Teorii și concepte în studiul Relațiilor Internaționale	22
1.4. Întrebări și teme recapitulative	25
1.5. Teste pentru evaluarea cunoștințelor	25
CURSUL 2 – REALISMUL	28
2.1. Rădăcinile tradiției realiste	28
2.2. Realismul clasic sau politica de putere	32
2.3. Contribuții în fundamentarea realismului clasic	34
2.4. Întrebări și teme recapitulative	38
2.5. Teste pentru evaluarea cunoștințelor	39
CURSUL 3 – LIBERALISMUL / IDEALISMUL	41
3.1. Delimitări conceptuale: liberalism <i>versus</i> idealism	41
3.2. Liberalismul – de la filosofie politică la teorie a Relațiilor Internaționale	43
3.3. Liberalismul „utopic” sau „idealist” al anilor 1920	46
3.4. Întrebări și teme recapitulative	49
3.5. Teste pentru evaluarea cunoștințelor	50
CURSUL 4 – NEOREALISMUL	52
4.1. Contextul istoric al apariției neorealismului	52
4.2. Sistemul internațional în viziunea lui Kenneth Waltz. Neorealismul defensiv	54

4.3. Neorealismul ofensiv al lui John Mearsheimer	58
4.4. Întrebări și teme recapitulative	61
4.5. Teste pentru evaluarea cunoștințelor	62
CURSUL 5 – NEOLIBERALISMUL	64
5.1. Neoliberalismul ca teorie a Relațiilor Internaționale	64
5.2. Neoliberalismul sau instituționalismul liberal în concepția lui Robert Keohane	65
5.3. Repere teoretice ale dezbaterii între „neoliberalism” și „neorealism”	69
5.4. Întrebări și teme recapitulative	77
5.5. Teste pentru evaluarea cunoștințelor	77
CURSUL 6 – ȘCOALA ENGLEZĂ ȘI TEORIA SOCIETĂȚII INTERNAȚIONALE	80
6.1. Elemente definitorii ale Școlii Engleze	80
6.2. Etapele de evoluție a Școlii Engleze.....	82
6.3. Teoria Societății internaționale în concepția Școlii Engleze.....	84
6.4. Întrebări și teme recapitulative	89
6.5. Teste pentru evaluarea cunoștințelor	90
CURSUL 7 – ȘCOALA DE LA FRANKFURT ȘI TEORIA CRITICĂ A RELAȚIILOR INTERNAȚIONALE.....	92
7.1. Aspecte generale privind „Școala de la Frankfurt”	92
7.2. <i>Teoria critică</i> – emblemă a unei filozofii care pune sub semnul întrebării viața socială și politică	94
7.3. Analiza și evaluarea teoriei critice a relațiilor internaționale în opera unor teoreticieni de marcă ai domeniului	96
7.4. Întrebări și teme recapitulative	102
7.5. Teste pentru evaluarea cunoștințelor	103

CURSUL 8 – POSTCOLONIALISMUL	105
8.1. Aspecte generale privind postcolonialismul ca teorie a Relațiilor Internaționale	105
8.2. Critica postcolonialismului la tradiția occidentală	109
8.3. Criticile aduse postcolonialismului de teoreticieni ai Relațiilor Internaționale	112
8.4. Întrebări și teme recapitulative	114
8.5. Teste pentru evaluarea cunoștințelor	115
CURSUL 9 – POSTMODERNISMUL	117
9.1. Clarificări terminologice.....	117
9.2. Aspecte generale privind „postmodernismul” ca teorie a Relațiilor Internaționale	118
9.3. Teme și concepte majore ale gândirii postmoderne	120
9.4. Teoreticieni importanți și contribuțiile lor în fundamentarea „postmodernismului” ca teorie a Relațiilor Internaționale	124
9.5. Întrebări și teme recapitulative	126
9.6. Teste pentru evaluarea cunoștințelor	126
CURSUL 10 – CONSTRUCTIVISMUL	129
10.1. Natura și afirmarea constructivismului ca teorie a Relațiilor Internaționale	129
10.2. Premise, principii și direcții de cercetare ale teoriei constructiviste	134
10.3. Dezacordurile (neînțelegerile) din cadrul constructivismului	136
10.4. Întrebări și teme recapitulative	138
10.5. Teste pentru evaluarea cunoștințelor	139
CURSUL 11 – FEMINISMUL	142
11.1. Apariția și dezvoltarea curentului feminist în Relațiile Internaționale	142

11.2. Tipologia teoriilor feministe în Relațiile Internaționale	145
11.3. Discursul feminist din domeniul Relațiilor Internaționale reflectat în literatura de specialitate	149
11.4. Întrebări și teme recapitulative	152
11.5. Teste pentru evaluarea cunoștințelor	152
CURSUL 12 – ECOLOGISMUL SAU „TEORIA VERDE” ...	155
12.1. Apariția și dezvoltarea ecologismului ca teorie a Relațiilor Internaționale	155
12.2. Clarificări conceptuale: protecția mediului înconjurător <i>versus</i> ecologism	159
12.3. Principalele ipoteze ale ecologismului ca „teorie verde” a Relațiilor Internaționale.....	161
12.4. Întrebări și teme recapitulative	164
12.5. Teste pentru evaluarea cunoștințelor	164
CURSUL 13 – TEORIA JUSTIȚIEI GLOBALE	167
13.1. Aspecte generale privind teoria justiției globale	167
13.2. Teme și concepte majore ale justiției globale ca teorie a Relațiilor Internaționale	170
13.3. Preocupări actuale ale teoreticienilor justiției globale.....	172
13.4. Întrebări și teme recapitulative	178
13.5. Teste pentru evaluarea cunoștințelor	178
CURSUL 14 – PROBLEMELE FUNDAMENTALE ALE LUMII CONTEMPORANE ȘI ABORDĂRILE ACESTORA ÎN TEORIILE RELAȚIILOR INTERNAȚIONALE	181
14.1. Aspecte generale privind evoluțiile actuale în domeniul Relațiilor Internaționale	181
14.2. Controverse teoretice privind terorismul internațional.....	182

14.3. Locul și importanța religiei în teoriile Relațiilor Internaționale	187
14.4. Întrebări și teme recapitulative	193
14.5. Teste pentru evaluarea cunoștințelor	194
BIBLIOGRAFIE	197

CUVÂNT ÎNAINTE

Domeniul Relațiilor Internaționale, ca și în cazul tuturor domeniilor aparținând științelor socio-umaniste, are nevoie de formulări teoretice cuprinse în cadrul unor structuri conceptuale, teorii sau paradigme care să faciliteze explicarea și înțelegerea fenomenelor și evenimentelor din societatea internațională, precum și analiza lor în folosul tuturor celor interesați. Astfel, o teorie în domeniul Relațiilor Internaționale trebuie să aibă un rol explicativ, să ofere răspunsuri logice la aceste evenimente, dar și interpretativ, să analizeze cauzele și consecințele lor, să ofere un model conceptual pentru studierea Relațiilor Internaționale.

În contextul în care mediul internațional constituie obiect de studiu pentru mai multe discipline, dezbateră teoretică asupra relațiilor internaționale a devenit una extrem de amplă și a angrenat specialiști din mai multe domenii. După cum s-a reliefat și în doctrina de specialitate, disciplina „Teorii ale Relațiilor Internaționale” ia în considerare multe dintre constatările realizate de alte discipline cum ar fi Istoria, Politologia, Sociologia, Dreptul Internațional sau Economia Mondială și, ca urmare, operează cu noțiuni și concepte cum sunt: natura relațiilor dintre state ca subiecte de drept internațional și actori în relațiile internaționale; suveranitate, independență și cooperare internațională; securitate națională și internațională; cursa înarmărilor; globalizare; ordine mondială și noua ordine internațională.

Plecând de la diversitatea concepțiilor asupra teoriilor în studiul relațiilor internaționale, prezentul curs universitar urmărește ca, într-o primă etapă, să clarifice și să familiarizeze studenții cu o serie de termeni de specialitate din domeniul Relațiilor Internaționale, un domeniu științific pe cât de recent, pe atât de complex. În continuare, cursul universitar abordează principalele teorii ale relațiilor

internaționale, cu accent pe dezbateră fundamentală care a opus teoria realistă (incluzând și celelalte teorii derivate din acesta) teoriei liberale sau idealiste și, implicit, a teoriilor care au avut același fundament cu aceasta, fără neglijarea și a altor școli de gândire cum ar fi: Școala de la Frankfurt și teoria critică a relațiilor internaționale; precum și Școala Engleză și teoria societății internaționale. Totodată, au fost aprofundate și unele teorii relativ recente, printre acestea: Postcolonialismul; Postmodernismul; Constructivismul; Feminismul; Ecologismul sau „Teoria Verde”; sau Teoria Justiției Globale. Cum era și firesc, cursul universitar a tratat și problemele fundamentale ale lumii contemporane și abordările acestora în teoriile relațiilor internaționale, analiza fiind focalizată asupra controverselor teoretice privind terorismul internațional, dar și asupra importanței religiei în teoretizarea domeniului Relațiilor Internaționale în contextul enunțării controversatei teze a „ciocnirii civilizațiilor”.

În elaborarea prezentului curs universitar am ținut cont și de prevederile Legii nr. 199/2023, potrivit căreia în învățământul superior sunt promovate principiile învățământului centrat pe student, punându-se accentul pe student și pe nevoile sale de învățare, motiv pentru care fiecare dintre cele 14 capitole conține o secțiune cu întrebări și teme recapitulative, precum și o serie de teste pentru verificarea cunoștințelor și evaluarea formativă a învățării.

Ca urmare a recentelor evoluții normative, în special art. 49 lit. e) din Legea nr. 183/2024, se impune să amintesc faptul că prezentul curs universitar este o ediție revăzută și adăugită a unei lucrări similare care a fost publicată în anul 2024 la Editura Akakia din București, cu ISBN: 978-630-6602-38-4. Având în vedere noile Standarde minimale naționale necesare și obligatorii pentru conferirea titlurilor didactice elaborate de CNATDCU, conform căreia cursurile universitare trebuie să fie publicate la edituri clasificate CNCS sau edituri universitare, am luat decizia de a publica acest curs la Editura Pro Universitaria din

București care este acreditată CNCS în domeniul Științelor Umaniste și CNATDCU (lista A2-Panel 4) în domeniul Științelor Sociale.

Astfel, având în vedere structura adaptată la nevoile de învățare ale studenților, valoarea surselor de informare și claritatea formulărilor și, în plus, recunoașterea în plan științific a Editurii Pro Universitaria, am convingerea că prezentul curs universitar se va constitui într-un valoros și util instrument de lucru, asigurând studenților dobândirea competențelor specifice și capacitatea de a corela cunoștințele teoretice cu abilitatea de a le aplica în practică.

Prof. univ. dr. Dan Vătăman

CURSUL 1

ASPECTE INTRODUCTIVE PRIVIND TEORIILE RELAȚIILOR INTERNAȚIONALE

1.1. Rolul teoriei în studiul Relațiilor Internaționale

Conform Dicționarului explicativ al limbii române, prin teorie se înțelege un „ansamblu sistematic de idei, de ipoteze, de legi și concepte care descriu și explică fapte sau evenimente privind anumite domenii sau categorii de fenomene”¹.

Plecând de la această definiție se pune întrebarea: Care este sau ar trebuie să fie rolul unei teorii în Relațiile Internaționale², un domeniu științific pe cât de recent, pe atât de complex? În încercarea de a oferi un răspuns cuprinzător la această întrebare pornim de la concepția că domeniul Relațiilor Internaționale, ca de altfel toate domeniile aparținând științelor socio-umaniste, are nevoie de formulări teoretice cuprinse în unor cadrul structuri conceptuale, teorii sau paradigme care să faciliteze explicarea și înțelegerea fenomenelor și evenimentelor din societatea internațională, precum și analiza lor în folosul tuturor celor interesați. Astfel, o teorie în domeniul Relațiilor

¹ *Dicționarul explicativ al limbii române*, Ediția a II-a, Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, București, Editura Univers Enciclopedic, 1998, p. 1118.

² Conform practicii consacrate în domeniu, în acest curs universitar vom folosi sintagma „Relații Internaționale” scrisă cu majuscule atunci când ne referim la disciplina științifică în ansamblul său și, totodată, vom scrie „relații internaționale” cu minuscule atunci când ne referim la relațiile stabilite între actorii care interacționează în cadrul societății internaționale. Această practică devenită convențională a fost instituită de Chris Brown în lucrarea „*Understanding International Relations*”, Publisher Red Globe Press London, 1997, p. 3.

Internaționale trebuie să aibă un rol explicativ, să ofere răspunsuri logice la aceste evenimente, dar și interpretativ, să analizeze cauzele și consecințele lor, să ofere un model conceptual pentru studierea Relațiilor Internaționale³.

Importanța de a opera distincții între enunțurile teoreticienilor sau între funcțiile îndeplinite de teorii a crescut în perioada recentă, fapt pentru care specialiștii în domeniul relațiilor internaționale nu au ajuns la un acord unanim cu privire la ceea ce reprezintă o teorie. În lucrarea „*Contemporary Theory in International Relations*”, publicată în anul 1960, Stanley Hoffmann a distins între „teorie ca set de răspunsuri” și „teorie ca set de întrebări”. Pe prima a înțeles-o ca pe „un set de ipoteze explicative menite să reveleze regulile jocului în politica internațională. Prin a doua a înțeles „eforturile de a concepe o cale corectă de studiere a problemelor mondiale” prin orientarea atenției asupra „celor mai importante variabile, chiar dacă nici una dintre încercări nu urmărește să prezinte de la început legile care guvernează comportamentul respectivelor variabile”; scopul fiind doar acela „de a furniza cercetătorilor un instrument adecvat studiilor lor”⁴.

În ceea ce privește diversitatea concepțiilor asupra teoriei în studiul relațiilor internaționale, această problematică a fost abordată și de Scott Burchill și Andrew Linklater în introducerea lucrării „*Theories of International Relations*”, unde se arată că practicienii domeniului nu sunt de acord în privința elementelor implicate în teoretizarea relațiilor internaționale. «Când comparăm teorii – menționează cei doi autori – comparăm fenomene diferite și practic imposibil de comparat. Nu există un acord cu privire la cea mai bună linie de argumentare în oricare teorie, și nici în ceea ce privește posibilitatea combinării principalelor lor realizări

³ Ion Diaconu, *Relațiile internaționale în epocile modernă și contemporană*, București, Editura Fundației România de Măine, 2008, p. 9

⁴ Kjell Goldman, *Relațiile internaționale: o perspectivă de ansamblu*, în Robert E. Goodin, Hans-Dieter Klingemann (coordonatori), *Manual de știință politică*, Iași, Editura Polirom, 2005, p. 369

într-o teorie unificată (...) Există o suprapunere între diferite teorii, dar niciun consens asupra a ceea ce înseamnă cu adevărat termenul „Relații Internaționale”. Sensul lui cel mai direct vizează analiza relațiilor între națiuni – mai exact, state – dar aceasta este abordarea practică de realiști și neorealiști și respinsă sau modificată substanțial de către exponenții perspectivelor concurente, unii din ei considerând că termenii „politică globală” sau „politică mondială” sunt mai adecvați pentru a descrie ceea ce domeniul ar trebui să studieze în perioada contemporană»⁵.

În ceea ce privește „Teoria Relațiilor Internaționale” ca disciplină academică, aceasta a apărut și s-a consacrat ca atare după Primul Război Mondial, context în care oamenii de știință (printre care istorici, juriști, politologi, sociologi, filosofi, economiști sau antropologi) au urmărit să găsească și să explice cauzele acestui conflict armat și, implicit, să identifice soluții pentru evitarea pe viitor a unei noi conflagrații mondiale. Așadar, această disciplină academică nu are un obiect de studiu bine definit (există o pluralitate de repere: statul, războiul și pacea, puterea și securitatea, sistemul internațional, individul) și nici metode unitare de analiză.⁶

Având în vedere că mediul internațional constituie obiect de studiu pentru mai multe discipline, dezbateră teoretică asupra relațiilor internaționale a devenit una extrem de amplă și a angrenat specialiști din mai multe domenii. Astfel, disciplina „Teoria Relațiilor Internaționale” ia în considerare multe dintre constatările realizate de unele discipline cum ar fi Istoria, Politologia, Sociologia, Dreptul Internațional sau Economia Mondială și, ca urmare, operează cu noțiuni și concepte cum sunt: natura relațiilor dintre state ca subiecte

⁵ Scott Burchill, Andrew Linklater, *Introduction*, in Scott Burchill, Matthew Paterson, Christian Reus-Smit, Andrew Linklater, Richard Devetak, Jacqui True, Jack Donnelly, *Theories of International Relations*, Third Edition, Editor Palgrave Macmillan, 2005, p. 12.

⁶ Șerban Filip Cioculescu, *Introducere în Teoria Relațiilor Internaționale*, București, Editura Militară, 2007, pp. 26 și 32